

სახელთუ იორ გაზეთი

გ ა ზ ე თ ი ს ო ფ ა ნ ი :

ტყუარა	4 მ.	3 მ.
საქონი	3 —	2 მ.
საბითუმო	1 მ. 50 გ.	1 მ.

მეთონე წელიწადი

გ ა მ ო დ ი ს თ ვ ე შ ი ო რ ა კ ე რ

ს ე ლ ე ნ - მ ო წ ე რ ა შ ი მ ი დ ე ზ ე ა .

თფილისის სასახლეში გაზეთის რედაქციის განკარგებაში, დეკლარაციის (ტ. წერეთლის და მის.) სტამბაში, სერგოვეის ქუჩაზე, სატისოვის სასახლეში. თფილისის გარეშე მცხოვრებთათვის ადრესი: *Въ Тифлисе, въ контору редактора «СѢЛЬСКОГО ГАЗЕТА», при митрополитѣ Дубовицкаго (Г. Церетели и н.)*

№ 8 შაბათი

IV

30 აპრილი, 1871 წ.

შ ი ნ ა ა რ ს ი :

უცხო ქვეყნების გუთნები — მკა. — სამკალი შაბათი. — საკუძრის მნიშვნელობა ხალხის ცხოვრებაზე. — ბუნების მოკლები: — წილის და ჭაყრის ზედმოქმედება ტარისზე. — დარის მდგომარეობა საფუძვლი და სამთარში. — ჭაყრის მდგომარეობა და დარი. — სამეურნეო ნაწილი. — ჭარსალი. — სკა და სკა ნარი შვენილები და სამსარეულო მტყანრები. — საკუძრე მიტენარები: — ხალხები. — იონჯა. — სკა-ბიო ნაწილი: — უელის ტიფილი.

უცხო ქვეყნების გუთნები

ჩვენ გეგონდა შემთხვევა უოკელ გვაბრის გუთნების ნახვისა, რომელნიც იმპარებინათ სახლვარს გარეთ და რუსეთში; მაგრამ როდესაც სრული დაკვირვებით გავჩხრიკეთ, იმით შორის ჩვენის ქვეყნისთვის განმადგებინათ მხოლოდ ინგლისური რამსოამის გუთნები, რომელიც რამსოამის გუთნები უოკელვან სახლვარს ზნა და თესვად სრული უზრუნველბა იყო მიძეული, რამსოამის გუთნებს ხმარობენ.

შარშინდელს ჰეტერნორდის სამანუფაქტურის (სამხელა) გამოყენებით იყო რამდენიმე გუთანი გამოწეობილი, მაგრამ ამით შორის გუთნები არ შეთანხმდებოდა რამსოამის გუთნებს და არც ერთი არ ამოირჩეოდა რი-

განის მომართულობის გარდა ზოგჯერ იგონის ქრისტიანობის სახლთ მოგონილის გუთნისა. ეს გუთანი მართლად განსხვავებს მომართულობის იყოფა გუთნის იფსიცი უვანსე იგი ის ათი თუბანი. გუთანს მოსულნი მხენელნი და მოსეკლნი მედამ დასტრიალვებენ. ამ გუთანზე სხვა და სხვა ზნის მოვლა. ზოგნი დაწმუნებულნი იყვნენ, რომ უთუთ დიდს სარგებლას მოუტანდა მეურნეობას და ზოგნი წინააღმდეგის ზნის იყვნენ დასრულიანდ არ მოსწონდათ გუთნის მომართულობა. თვით გუთნის მომართულობა მდგომარეობდა იმაში, რომ ერთის ხმარებით გუთანს უნდა მოეხსნა ხუთი გუთნის ოდენი. ოთხ კუთხიანი დროგი (უბე) იფა ხუთს მოსწონდათ გოგონაზე. ამ დროგის აღმაცურათ შიგნით ზარზედ ჰქონდა მთხრელი გუთნის ხმალა, რომელზედაც ხუთი სული გუთნები იყვნენ ზედ მომართულნი; თითოეულს საკუთარი კბილი ჰქონდა ამის სასწევ დასწევათ შემოთა ზარზედ ჰუნაჩაი სასწევ-დასწევა ჰქონდა, ასე რომ ამის შემწეობით, სიღრმის მომაცებს და დაკლებს შეიძლება; მხოლოდ მესუთ გოგონა ემსხერებოდა საკუთარი კბილის გოგონათ, რომელზედაც იყო დამოკიდებული დაკლებს და დაკვლევს თვით გუთნისა.

ზნის ასეთ ხუთსხნის გუთნის მომართუ-

ლობის მოგონის იმაში უნდა მდგომარეობდეს, რომ ერთს და იგივე დროს შესაძლებელი უფილიყო ხუთი გუთნის ტოლის მიწის მოხრა ნაკლების ხარჯით. ეს გუთანი (რამსოამი) იყიდა თვით ჰეტერნორდის სამეურნეო საზოგადოებაში, რომელსაც უპირებდა სახლვარს გამოტანდა და თუ საქმეში ესე იგი მიწის ხუნაში მომართულობის და გვარათ შექმნა გამოხადევი, დიდ სასარგებლოთ მიხლვები იქნება; ზარველი ამით რომ ნაკლების ხარჯით მოიხვნის ხუთი გუთნის ტოლი და ჰოთე ამით მოიგებს დრო, რომელიც მერათ დარს უოკელ მხენელთა უფლისთვის. თვით გუთნის გამოტანის დროს ჩვენ არ გეგონდა სიმამკლებს დასწრებისა, რადგანაც წამოხლვანს კუპირებოდი.

25 მარტს, 1871 წ.

ს. ტირმისი.

მკა

სამკალი მამანი.

ვის არა ჰქონდა შემთხვევა ამხედ დარწმუნებულ იფოს, რომ იმითი მკა უფრო ხევათ სასარგებლო არის, ვიდრე ხელით. გარდა ამ გვარის სარგებლობის მამანით ბუკრით წამანთ შეიძლება მკა, ვიდრე ხელით.

არც ხელეუროს ისე წუობით დაწობა, ხელით შეუძლებელია, როგორც თვით მამანს ზედმომართული იფრთხილები. შარშანდელს, ზეტკერბურდას განაგებდა იყო წარმოადგენილი სამკალი მამანს გლეხის ივანოვისგან. ეს მოხსენებელი მამანს როდესაც გამოსატყვევლად წადიდა, თვით მოქაბას დროს იქ დაჰკარგა; სამკალი მამანსა ეს ერთი ცხენი, რომელსაც მსობუქით დაქანდა და მამანს სურვილით მიიღო და წუობით იმდევდა ხელეუროს: ამ ხელათ მოგონილი ივანოვისგან სამკალი მამანს ამითი უფრო არის სჯები, რადგან სხად მომართულობა ჰქვს და სხამართანდელი მასხვედრის. ივანოვის სამკალი მამანს იფრთხილებს თითო ორმოცე თემში. ზეტკერბურდას სამკალი მამანსა სხამართანდელია.

ი. სულხანდუბაშვილი

საკმლის მნიშვნელობა ხელის ცხოვრებაზე

(გაგრძელება).

II

ახლა მიუბრუნდეთ გაცხადებულ თეზისს: რა გავლენა აქვს მასზე საკმლის.

***

ყველამ ვიცით, რომ არაირი ისეთი ველური ხელისუფლება, რომელიც არ ჩამოხრებთან უკან ცხოველებს მიიხრება. (ართვის ხასიათი და სხატრელების გაცხადებულ, მოკლე ოჯახის ამოუღებელი და მტრის ცოცხლად შექმნა *).

ამასთანავე არაირი მალანის წყნარი და მშვიდობიანი ველური ხელისუფლება. ყველა მგზავრები ამტკიცებენ, რომ ის ველური ხელისუფლება, რომელიც ივანოვისა მუდამ ნადარის ხორცილი არაირი სამხილი მსივი ხასიათისა.

* არაირი სე მატრი ს კონსულე ისეთი ველური ხელისუფლება, რომელიც ცოცხლად ხელის მტერს დაჭრილი ტყვეს გატაცებულს და მისავეს ხელს ვერ მავა უფროსი ხსიით და მოსტრის ლეკა სორც მისმულ გაცხადებულ და ვერ გაიხსნავს ხასხლს მოკლად სორცადი და მერე შექმნა, ამის მერე მთელი გრება ველური ხელისუფლება თითო-თითოთი მივლენ და მოსტრის სორცის, ისე რომ პოლს დარჩება მარტო მკვლელები.

თავის; ისინი ვი, რომელიც ივანოვისა სხილით მამანს მივლენარა არაირი.

***

აქვამ ცხადით ხსენს, რომ ხელის ხასიათის განსხვავება აქვს უმთავრესი გავლენა საკმლის.

ჩვენ შორს არ წავალი მკვლელობისათვის. უმთავრესი მთავრესი ჩერქეზებს, ოსებს და სხვა მთის ხელსუფლება. მათთვის ვი გაცხადებთ იყო გაცხადებულ, ამტკიცებს და სხვა აკატობა; მართლაც ვი არაირი უფროსი მშვიდობიანი და წყნარი ხასიათისა.

***

ახლა ჩვენ რომ დავაგვირდეთ ამ გლეხების საკმლის, დავინახეთ, რომ შორეული (ჩერქეზები, ოსები) ივანოვისგან მუდამ სორცით, ყველათ და რით, სიღარიბე სწავრთვით ხელს სხვა ნადათ არის ხელს. ამ წელიწადში ო რ ს დ ე ზ ე მ ე ტ ი ა სამდროთა მისხვება. უმთავრესი ამო დამით და მკვლელობით რება ჩვენი ხელის თითქმის მთელი ხსილი, ახე რომ წელიწადში, დიდი უნდა. ოცე დღე გამოუვლად ჩვენს გლეხს სამდელი ხსილი.

აგრეთვე შენიშნავთ, რომ უმთავრესი ხელისუფლება არაირი უფრო დინიერი, მამანი და სწრაფი. ცხად სემა, რომ რც უფრო ცოცხალი და უსაიერა გაცი ახე ხელის, მას უფრო შეუძლია თავის სიღარიბის გაუმჯობესებას, მამანსავე მთელი დღეობის და თავისუფლების დაცვა.

***

მართლაც რომ დავაგვირდეთ ჩვენს წარსულს ცხოველებს განსახეთ, რომ ჩერქეზებს, ოსებს და სხვა მთის ხელს ისე არ ყოფიდა გამოვლელი ბატონობა. როგორც ჩვენში. იქ თითქმის არ ყოფიდა ბატონ ყმობა იმ ხასიათით და ისე სტანუფელი, როგორც ჩვენში, ე. ი. მართლში, იმერეთში და სხვა მტრელებში.

ახითსვე მკვლელობებს ვხედავთ ჩვენ ისტორიისაგან ხელისუფლება, რომელიც ივანოვისგან უმთავრესად ხელისუფლების საკმლის, ყოფილან მუდამ სამხილ მონებაში და დამკვრებაში.

ახითს სამხილ ხელის დამრთველების მკვლელობებს ვხედავთ ჩვენ ადამიანუფობის არაირი ისტორიისა, ხელს უმთავრესი ხელის საკმლის შეადგინა მტრნარეთ ნყოფი.

ამ ყოველს მოსს, რომელიც გაუდგა თავის

ბატონსე სევედრის თქმას, როგორც ვხედავთ, ვინც გაუდგა თავის ზირდარს შეხედვას ასახედნენ თვლებში გამდარ ტყვის.

***

ხელ წინააღმდეგ შემთხვევას ვხედავთ იმ ხელისუფლების ცხოვრებაში, რომელიც ივანოვისგან უმთავრესად სორცის საკმლის.

ისინი თავის დღეში არ ყოფილან დამონებული და დამრთველები კერძო ზირებისგან, როგორც შემო მოყვანილი ხელისუფლება.

აქვამ შეგვიძლია გამოვიყვანოთ, რომ ხელის თავისუფლების დაცვა მის საკმლისა დამონებული; მამანსადამე მისი გონებით და უსიამოთი ვასხვად იმსხვად დამონებული, რადგანც შეუძლებელი სემა მოხრების ქვეშ ნამდელი გონებით და უსიამოთი ხელისუფლების განსხვავება.

***

იქნება იგიისის ვინე რად არ ვხედავთ ხელისუფლების მინანც აკვებულებას მათს საკმლის გავლენას, როგორც ვხედავთ ცხოველების მინანც აკვებულებას მამანსავე, რომელიც ქმლად რამდენიმე კუჭება, ახე გატაცავთ მხილი ვილები და მორხასავთ ზედამხილი.

მაცხად სეთი შენიშნით სრულებით არ შეგვიძლია საკმლის გაცხადებით შემო გამოთქმული სიტყვის არაირი.

***

გაცი მხარობს სორცის მტრნარის საკმლისა, მამანსადამე ის ივანოვისა შერეულ საკმლის, ე. ი. ისეთი საკმლის, რომელიც აქვს სორცის და მტრნარის საკმლის თვისება; მამანსადამე გაცხადებულ ვილების და სტანუფის აკვებულებას უნდა იქონი არეულ ხასიათის (თვისების), ე. ი. მით უნდა შეუძლია, როგორც სორცის, აგრეთვე მტრნარის საკმლის მონებება. მართლაც, გაცხადებულ ვილების წარმოგვიდგინეს სეთის თვისება; ამით გაცხადებულ უსახილბეზს ვხი ვაწარმოებ ვილები, რომელიც არაირი საკმლის სორცის და საკმლისა და აგრეთვე გრება მტრნარის საკმლის დამკვრავად.

***

რც შეხება გაცხადებულ მინანც აკვებულებას, ისე წარმოვიდგინეს სეთისავე არეულ თვისებას, როგორც მისი ვილები.

მრავალ გზით დამტკიცებულია, რომ კაცის კუჭი და წილასი უფრო მოკლე და მკაცრად არის მდგომარეობაში, ვიდრე სხვა ცხოველებში.

მაგრამ თუ კაცმა ანუ რომელიმე სახლმა ასმირს მუცელს უფრო ხანგრძლივად დაუტარებინოს, ვიდრე სხვანაირად, მაშინ მისი კუჭი უფრო მოკლე და მკაცრად იქნება.

ამასთან შეინიშნება, რომ ფრანგულენოვანი და ინგლისური ენის სწავლა უფრო ხანგრძლივად სწავლის, ვიდრე სხვა ენების სწავლა.

კაცი თუ კარგად არ დაეკვირვება წყლის მიწოდებას, შეიძლება გასოფლებული მთის სხივით დაზარდოს, რადგან ის ხალხი, რომელიც იკვებება მუცელში მარტო-მარტო ხორცი, უნდა იყოს ძალიან ცხელი და ცხელი-ობითი გახსნილი, მაშასადამე უფრო უნდა კვირდებოდეს.

მაგრამ კარგად, რომ დაეკვირვებინოს კაცი, წინასწარ, რომ ისეთი მართი სრულიად შედგება.

ჩვენ ზემოთ ვახსენეთ, რომ ის ცხოველები და ვეღურები სხვების, რომელნიც იკვებებიან მუცელს უფრო ხანგრძლივად არაა უფრო ხანგრძლივად, ვიდრე სხვანაირად. ამასთან, ისინი არაა ძალიან მშვიდობიანი, ხესტნი და ზანტნი და ანუ ძალიან მშვიდი სახისადაა.

მაგრამ, მეონია, რომ კოვლით განიერად კაცი უნდა აიყვანოს, როგორც კაცი, აგრეთვე მთელს საღვთიან რას თვისებას: განიერად მამაცობას, ღონიერებას და მშვიდობას.

ჩვენ ვახსენებთ, რომ კვირადღეობის სხვების, რომელნიც იკვებებიან არეული საჭმლით არაა ორივე მათ თვისებას; ეს სხვების დგანან კანობრიობის თავისუფალი გონებით და სხვაობითი გახსნილი, და მილიონჯერ უფრო კვირდებოდეს, ვიდრე სხვისი სხვების; მაშასადამე ორივე ამ უმჯობესესი თვისების მოხსნა-გაქვამად საჭიროა არეული საჭმლის ხშირება.

წყლისა და ჭაერის სედიმენტების ტარების შესახებ

რადგან ჩვენ გვინდა დავივლით გზაზე-ბინათ ჩვენ მკითხველებს მეტეოროლოგიის (ჭაერის შესწავლის კანონები), ჩვენ იმათ მიხედვით გავჩინებთ იმ მიხედვებს, რომელნიც არდევინებენ ჭაერის მოძრაობის კანონებს და მათ უმჯობეს დაწვრილებით შეტყობას. თუ რა დროს იცვლება ჭაერი, ან რა დროს რომელი ქარი ამოვარდება ტარის სულ იმისგან იცვლება ასე ხშირად.

უხარველში მიხვები ამ მოვლენის წარმოადგენს სხვა და სხვანაირ ჭაერის და მიწის სედიმენტების მოძრაობის—სხვა და სხვა მიწის ადგილებს—

უსათუთ შემდეგ ნაწილს ჩვენის მკითხველებისს ბევრჯერ შეინიშნავს, რომ სველი სარტყლი უფრო ადვილად შრება ქარში, ვიდრე მუხდროს და ნაძვანს დღეს. ამ მოვლენას უთუთ დაზოგადებულებს აქვს ჭაერზე, რომელსაც მოაქვს ქარი, იკრებს სარტყლის სისველეს, და ამ ს მიხვებით მას აწარმოებს.

მშალი ჭაერი უხლოვდება ნოტიო სედიმენტს იმიტომ, რომ სინოტიო და თვითონ ნოტიო ჭაერი დაწვრილებული დღეს, ჭაერი შეიძლება მხოლოდ ერთს ნაწილს წყალს სველი სედიმენტს, თვითონ იმდენად ნაძვანს

*) მეტეოროლოგია არის ისეთი მეცნიერება, რომელიც იკვლევს ზღვის ცვლილების კანონებს და განსხვავებით აქვს ყოველგვარი მოვლენის წარმოადგენს, მაგ. დარი, ქარი, ზვარი, გრუნინა, სეტყვა და სხვა წინათვე შეიტყობს. მაგრამ ვერ იმდენად სრული არ არის მეცნიერება, რომ ყოველივე ჭაერის ცვლილება წინათვე შეატყობინოს.

ჭაერი, რომ რაც შეიძლება, მეტეოროლოგია ღარ ართმევს სარტყლს, და თავის უმჯობესობის გამო, გვიან აწარმოებს; მაგრამ ამოვს თუ არა ქარი, ნოტიო ჭაერი მიდის, სარტყლს მიატოვებს და მას მკაფიოდ მხედებს ხალხს ხალხი მშალი ჭაერი, რომელიც თან და თან ართმევს სარტყლს სინოტიოებს და, აა, ის მიხვები რომლის გამო სარტყლს ქარში უფრო ჩქარა შრება.—ამასთანავე სარტყლის გამოშვების მიხედვით მარტო სინოტიო არ არის, —რადგანაც, თუ ქარია, ზამთარში, ენების დროსაც, შრება სარტყლი. ის შრება ქარისგან, რომელიც ნიადაგს ხედებს სარტყლს და ართმევს სისველეს.

როგორც ხალხებს რეცენ ოთხეუბში, იფარება ადრე; ამით ნებას აძლევს, რომ ჭაერი შევიდეს და უფრო ჩქარა გააშროს, ვიდრე იფარს განხრებთან.—ამ ხსენის შემდეგ მკითხველისთვის მწელი შეატყობი არ იქნება, რომ ჭაერი იკრებს წყლის ნაწილს—ამ მიხვების გამო სეტყვით ჩასხული წყალი გადუღებულ იფარება თან და თან შრება, და შემდეგ სრულიად მშრება, ასე რომ სეტყვით ჩრება ტარელი. რადგან შრება ჭაერში შეკრებილი შემოხსენებული წყლის ნაწილები უოველგან, სედიმენტს კი ეს ჭაერი ხედებს წყალს, განივლის თუ არა ოკეანეზე, ტბაზე, თუ წყაროს მომდინარე წყალზე, სულ უოველგან ისევე წყალს. რადგან უმჯობეს შემდეგ ამ წყლების ნაწილებს; წყლების ნაწილები ჭაერში ერთად იკრებიან; ადრეც ტარს და შემდეგ ტვირთს მიწაზე ღრუბლად, რთვილად, წვიმით, ანუ სეტყვით.

ჩვენ დროში ბევრს განათლებულ კაცებს ძალიან არეული ცნობა აქვთ, ყოველგვარ ჭაერის მოქმედებაზე ცხოველებში, ხშირად შეზოგები იმისთან განათლებულს კაცს, რომელსაც შე-

ნაურა და უმწველურნი აზრი აქვს შედგენი-
ლა ამ საგანზე. სწორეთ რომ ვთქვამთ დრუ-
ბელი და ნისლი ერთი და იგივე არის, გან-
სხვავება მხოლოდ იმშია, რომ რატა ორთქლის
ბუბრები ჩვენზე ხალხა, მაშინ ნისლი გვერინა
და რაღესაც დავეუროდებნ დრუბლთ მთა-
კეჩვენება.—თუ გვიანდ რომ შეაფიანთად წარ-
მაგიდგინოთ, რაგორც კეთდება დრუბელი და
წვიმის საგამათ მთავაროთ ერთი მოკლენა,
რომელსაც ჩვენს ცხოვრებაში თითქმის ყო-
ველ დღე ვხედავთ.

* *

ევროპა და ჩვენი ქვეყანა იმყოფებიან ჩრდი-
ლოეთის მხარეზე და ამიტომაც რუსეთში, რად-
გან ზოლუსზე ძალიან შორს ზრ იმყოფება, იქ
გრძელი დღე და მოკლე ღამეები იშინა დგება. ან,
როდესაც ჩრდილოეთის ზოლუსზე დგას ქმისი
თვით დღე. ამას წინააღმდეგ სამხრეთისკენ მტ-
ხოვრებლებს ამ დროს დღეებთან მოკლე დღე-
ბი; მოკლე ღამეები იქ იმ დროს, მოდის
როდესაც დგება ჩრდილოეთის ზოლუსზე
ნახევარი წლის დამე და სამხრეთის ზოლ-
უსზე ქმისი თვის დღე. ამ დროს სამხრეთის
ქვეყნებს გრძელი დღეები უდგებათ, ზაფხული
აქვთ; ჩვენში კი გრძელი ღამეები დაწვეება და
ზამთარია.

* *

მზე თავის ბრწყინავლე შექებით სინათლეს
გარდა სითბოსაც გვიტანენის, სე რომ დღეს
და ღამეს მოსდევს სხვა მოკლენაც—წლის ტე-
ლილება, ზაფხული და ზამთარა. რადესაც
გრძელი დღეები ჩვენში, სითბოც ბეტი არის,
ამიტომ რომ მზის სითბო ჩვენებს მაწის
ზემო ჰირს და რადესაც მოკლე დღეებია, მ-
შინ ტივა, რადგანაც მაწის ზემოჰირი მ-
ლიან ნაკლებათა თებან მზისგან: მსინის რომ
ამ მიზეზის გამო იმ დროს, როდესაც ჩვენ-
კენ მოქტეული ღამეა მაწის ნახევარზე ძალიან
ცხელი ზაფხული არის, სამხრეთისკენ მიქტე-

ულ დედაშიწის ზურგზე ისევე სიტყვა, რა-
დესაც ჩვენში ზამთარია, იქ ზაფხულია. წარ-
მოვიდგინოთ ისეთი კანცია, რომელთაც არ
იტინ ამ ვაზრა მოქტეული ჰეარის კანთანა,
ვთქვამთ, ისინი სხედან ბუნართან ქრისტეს შო-
ბის გრძელ საღამოს, და ჰეითხვენ ერთხანეთს
თავის მეგობრის ამხვს, რომელიც წასულა
სამხრეთისკენ მიქტეულს დედაშიწის ზურგზე.
მღებარე ქვეყანაში, ესე იგი ავსტრალიაში:
ნეტა როგორ ხტანებს ამ საღამოს
ჩვენი მეგობრა—?.. — ვთქვამთ ტატ-
ხანს იქით, იმავე დღესასწაულებში და-
წერილი წიგნი მაყვიდათ თავის მეგო-
ბრისგან. წარმოაღვიანეთ გავკარება ევრო-
პის მტხოვრებლებისა, რადესაც იმ წი-
გნი კითხულა ბუნ რომ იშთა მეგობარი
მიჭებებია ქრისტეს შობას დღეს უგრძნის
განხებიდან გავრთებულას თაღარას ჩრდილა;
სიტეს იმ დროს სელი შეეგებების იმა-
სოვის, დამათ მილის ნება არ მიეცია და
დადნთ შეწუსულს სამშობლო მხარე: გან, რომ
მოშორებულს, სდნც სიტე იმდენთ ხაწე-
ხებს კანს და სდნც სე გრალა.

სინათლის განსხვავება წარმოსდგება იმის
გამო, რომ ავსტრალია იმყოფება სამხრეთის-
კენ მიქტეულ დედაშიწის ნახევარზე, მაშინ
როდესაც ჩვენ ვსტხოვრებთ ჩრდილოეთში და
ამისგამო იქ არის ძალიან სიტხანია ზაფხე-
ლი, რადესაც ჩვენში დიდა ზამთარია. ესლს
მიკითხველს არ გუვევირდება, რომ უთხ-
რან მართამობის თვეში ავსტრალიის მან-
დორზე თოვლი მევე, არ გუვევირდება გ-
რეთვე როდესაც შეიტყობს, რომ მისი მე-
გობარი ავსტრალიაში ბუნართან ზის და ით-
ბობს თავს. იმან ლამაზს წინ დამთბარს
ოთხში წაიკითხა წიგნი გამოცხვანალი სამ-
შობლო ქვეყნიდან სწორეთ იმ სათში, რა-
დესაც ევროპის მტხოვრებელი, სდამის სე-

ინობის შემდეგ ვახშიარ ჳამს ზამთარს გ-
რეთ ჰეარში. ზაფხულის სითბოს მიხეზა
მხოლოდ გრძელი დღე არ არის და სიტყვის
მოკლე დღე, ამაზედ აქვს გავლენა სხვა მა-
ზესნაც; სათბო დამოკიდებული არა იმაზედ,
თუ როგორ სწორეთ ეტეა მაწახე იმას შე-
ტი, ზაფხულში მზე შეადღეს ძლიან აწე-
ლია ტამ, მისი სხავი ეტეის ზარდაზარ-
და ძლიან ხეურებს მიწის ზედა ჰირს. ზამ-
თარში კი მზე შე დღესე დაბლს დაწვეულა
ტამი და მისი სხავი ეტემა მაწას მთედოთ
და ამ მიზეზით მიწის ძლიან ნაკლებთ ათ-
ბობს.

* *

ზამთარში როდესაც ხელს ვათბობთ ორთ-
ქლით, ვხედავთ, რომ ხელზე ნაბი გვერებს
დავოთქმალთ თუ არა იფანჯარას, მამნევე
იმსე წყალი გამოჩნდება, ანუ გავოფიან-
დება. რისგან წარმოსდგება ეს მოკლენა? ამ
მიზეზის გამო, რომ სუნთქეის დროს ჰირადან
ჰეარს უშვებთ, რომელსაც აქვს ერთა ნაწილა
წყალი მადებელი სისხლიდან. თივალს ჰე-
რში ეს ნაწილები არან ჰეარის გვარად, და
ამის მიზეზით არა სინანს. ზამთარში კი
ტივის ოთხში ესენი სდებიან ბურუსთა გვ-
რთ და როდესაც მაუნსლოვებიან ტივის რა-
სეე საგანს, მაშინათვე გარდაქტევიან წელის
ნამებთ, უნაბიან სიტყვისგან და წარმოსა-
გენენ თაულს, დიდ ეინეის დროს კი
უნიულანდც განდიქტევიან, რომლითაც აქვს
წვერა და უღვამა გაფირული ჩვენს სოფელში მტ-
ხოვრებლებს. აი ის, მგალითა, როგორც გ-
დაქტევეს გიტევიან დროს ორთქლი წვე-
რეთთ და წელას ნაწილები, რომელიც სით-
ბოა არ სინანს, და რომელიც სიტყვის გ-
მო, ადგენენ დრუბლებს, წელის წვეთებს,
თოვლს და ბოლას დროს უანულანდც
გარდაქტევიან.—

დარის მდგომარეობა წავსულებში და წამთარში.

დარა როგორც ჩვენ ვსთქვით, მასდევს წლიან სსსტიკ კანონებს, რომელნიც შეიძლება ადგილით ავსოს. მაგრამ მრავალი ისეთი შემთხვევანი არიან, რომელნიც ანდვევენ კანონებს და ამ მიხედვით, იმათა წინააღმდეგადაა განდგომილი არ შეიძლება და სხედლობა შემთხვევებს აქვს განსაკუთრებით გავლენა დარზე.

* *

დარადეველი დარის კანონები შეეხებათ მისსა და მისს და ამიტომაც ადგილი შესაძლებელი არის იმათი ახსნა.

ასტრონომის სხვა მერნიერებაზე ნაკლები არ არის. თუმცა მიწის მდებარე ალაგებს უფრო ადგილით ვხედვით, ვიდრე სტრუქტურის მნიშვნელობას, რადგან მიწის სტრუქტურა იმათზე უფრო ახლოს არის, მაგრამ ჩვენ შევიძლიან ასტრონომიის სტრუქტურით უფრო ნამდვილი ვიტყვით მაშინდენ რომელსაც ვარსკვლავმდის რამდენი გზან, ვიდრე ჰეტეროგენი დარის მდებარეობის გზან, ვიდრე ჰეტეროგენი დარის მდებარეობის გზან, ვიდრე ჰეტეროგენი დარის მდებარეობის გზან.

* *

ამ ეხლა ასტრონომიის შემწეობით მასლოკებით გავიტოთ დარების გასაგებობა. მიწს ოცდა ოთხ საათს ტრიალებს დარის დარზე და ამასთანავე მთელი წელიწადში ტრიალებს მიწის გარშემო. მიწის დარში სწორეთ ვი არა დგან, ირბათ დარის დარში მიწის გზაზე მსხ. ვარშემო, ისე რომ დარის ტრიალის დარს სანამ ნახევარ გზას ვაკლის წემომსარე, რომელზედ ჩვენ მსოფრობთ, უფრო მიბრუნებული არის ჩრდილოეთის პალუსისკენ და რადესტ მუორე

ნახევარ გზაში ჩადგება, მაშინ უფრო მიბრუნებული არის სამხრეთის მხარეს. აი, რის მიხედვითაც ჩრდილოეთის პალუსში დღე აქვს თვა და ამის და გვარად იტყვება გაწმენტილი ექვსი დღე სულ დამეთ. სწორეთ ამისთანა მოვლენა მოხდება ხოლმე სამხრეთის პალუსისკენ მოლოდ ამ განსხვავებით, რომ სამხრეთის პალუსში დღე მაშინ არის, რადესტ ჩრდილოეთის პალუსში დამე და სხვ. აი, რის გამოისობითაც ეკვტორს შუა გზაზე ორივე პალუსისკენ მთელი წელიწადი დღე და ღამე ერთია. ამ გვარად აქ დღე იყოფა ორათ, თორმეტი საათი დღე და თორმეტი ღამე. ამის წინააღმდეგ ის ადგილები, რომელნიც იყოფებიან ეკვტორს და პალუსის შუა, დღე და ღამე სიდიდით ბერ ნარათ იტყვება წლის დროების და გვარათ.

ჭაერის მდინარეობა და დარი

თუ გინდა ნამდვილით ავსოს, რა მიხედვებითა მსტრუქტურის დარს, ჩვენი უფრადღება მივაქტივთ კიდევ სხვა და სხვა გარემოებს, რომელიც წამთარში დასაფრულებს და სხვანაირ მდგომარეობის გამო წარმოსდგება. მისი შუქი გვამდევს სიბოთს, და როცა მისი შუქი ნაკლებით არის, მაშინ სიცივეა—მაგრამ დარი სწორეთ რომ ვსთქვით მარტო მისიგან არ წარმოსდგება. მარტო მისე რომ ქქონდეს გავლენა დარზე, მაშინ ერთს და იმავე ადგილს და მიწის სიმრეკლეზე იქებოდა თანსწორი სიცივე და სიბოთ; მაგრამ ამ მისე მოძრაობაში შეჭუნეს ჭაერი, რომლის გამოც წარმოსდგება ქარი ის უბერავს ცივი ადგილიდან თბილს ადგილს, და თბილ ადგილიდან ცივს ადგილს; ამაში მდგომარეობს

უბრეკელი მიხეცი, რომლის გამოც ბურუსიანი დღე გადიწმინდება სან წვიმით, თვალთ, ანუ სეტყვით. ამასგან წარმოსდგება საფრულის სიცივეები და წამთარის თბილი დღეები, როგორათაც უინვა სადამსადამოთით წავსულებში, და თბილი დღეები წამთარში, ერთის სიტყვით უბრეკელი წემდამქედება დარზე აქვს ჭაერის მოძრაობას—ე. ი ქარს; სიტყვას რომ ვამბობთ «ცარას», ჩვენ წარმოვიდგენთ ჭაერთა ცელილებს, სიბოთს და სიტყვებს, მშალს და ნოტივთ ჭაერს. რა არის ქარი და საიდან წარმოსდგება? ქარი წარმოსდგება მისი სიბოთსგან, რომელსაც აქვს წემდამქედება ჭაერზე.

* *

მიწის სიმრეკლე გარემოში აქვს შემოკარული ჭაერის სსსტიკი კანონი მგზავსათ. ჭაერა, რომელიც გარს ატყვის მიწას, განურდება სიბოთსგან. თუ გინდა რომ იმაზე დაწმენდეთ, ადგილ ჭაერთა სხვს და მატრათ შეკრული ცხერის ბუტეი, ჩადეთ ეს თბილს იფრში; რამდენ სხე ხნის განმავლობაში ეს ბურთა დილის ხმით გასქდება. რასგან წარმოსდგება ეს? რასაკვირველია ქარმა გაიწავა და მოინდომა უფრო დადი ადგილის დაჭრა. ამასთანავე მიუცლილებელი სხაერო არის შენიშვნა, რომ თბილი გავრცელებული ჭაერი უფრო სუბუქი არის, ვიდრე ცივი ჭაერი და ამის გამო უოკელთვის მდლს მიდის. იმავე მასევის გამო წარმოსდგება, რომ დიდრანი ოთხები ისე ჩქარა არა თება, რადგანაც თბილი ჭაერი სულ მდლს მიდის ჭურთხან; ხოლმე კი უფრო ცივი ჭაერია, ვიდრე ჭურთხა. წამთარში ოთხში, რაც უნდა შესრული იქნება ექვანდესთ მინტ უფრო გვტოვა, ვიდრე სულსე. ამის გამოც შეიძლება ბურთები ეკვრებიან კედელს, რადგანაც თბილი ჭაერი მდლს მიდის და რადგანაც ცივი ჭაერი უფრო მსუბუქი არის.

საქართველო

სწორეთ ამასვე ვხედვთ მიწის ზემო-
 ზირ ადგილას ეკატორთან, მუე უოკელთვას
 ატყელებს ჭიერს, აწესს სვეით და მის ზღვას
 ჩამოადის ცივი ჭიერი, რომელიც მამქირის ჩრ-
 დილეთიდან და სამხრეთიდან; ეს ცივი ჭიერი
 კიდევ ცხელდება და ადის სვეით, და მის
 ზღვას მამქირის ახალი ცივი ჭიერი კიდევ
 ცხელდება და ადის სვეით, და მის ზღვას
 მამქირის ახალი ცივი ჭიერი: თავის მხრით
 ზოლუთან, ამ ჭიერის დენის გამო ეკატორი-
 სკენ რჩება ცარიელი ადგილი, რომელსაც ეკ-
 ატორიდან მოსული თბილი სეკო ჭიერი
 იჭერს. ამ სხებით წარმოსდგება ჭიერთა მდი-
 ნარება, რომელიც შედგება ჩრის მიწის ზემო
 ზირზე, დასლ იანია ემუტებიან ორივე ზო-
 ლუსებიდან ეკატორისკენ, და მდლას თბ-
 ლი ჭიერი მომდინარეობს ეკატორიდან ზო-
 ლუსებთან.

* *

აი, რასგამო შეიძლება ნამდვილათ ვს-
 თქვათ, რომ მიწის ზემო ზირზე, წარმოსდ-
 გება ჭიერს გუწევიცელი ტრიალი, დახლან
 ზოლუსებიდან ეკატორისკენ და მდლან ეკ-
 ატორიდან ზოლუსებთან. რომელთაც და-
 ვარება უყვართ, უთუოთ. შესვლებთან სპირათ
 ამასთან მოკლებან. როდესაც კომლით სავსე
 ოთახის ოჯახისას გადავებთ ისინი შეინიშნენ,
 რომ კომლია ცდილობს მალან ოჯახრიდან
 გასვლას, და კომლის თან წადებას; დაჩლას
 ოთახსა კი შემოადის ცივი ჭიერი და უძნა-
 დებს იმ კომლს, რომელიც გზაში სვდება.
 ამ შემთხვევაში თვალის მიმოვლი კაცი მალან
 ავცილან შეინიშნავს, რომ სვეადან თბლი
 ქარი ოთახიდან გზდის და ქვეთ ცივი ჭიერი
 გზრედგან ოთახში შემოადის, და იმით შუა
 არის ისეთი ალბაგი, სავსე ჭიერი ტრიალებს
 რომელიც წარმოსდგება ამ ერთმანეთის წი-
 ნანაღმდებ ჭიერის დენისგან, და რომელიც
 ავცილან შეინიშნება კომლის ნმრვეით.
 ამ გვარი მოკლებან მალან სმარლან მოხდება
 სილმე მიწის ზემო ზირზე. ბოლას ჩვენ შე-

ვიტუობთ, რა დიდი გავლენა აქვს ამას
 ჭიერას მდგომარეობასზე.

ბ. ნ.—მის.

სამეურნეო ნაწილი

ჭარხალი, სხვა და სხვა ნარია მწვა- ნალები და სამზარეულო მცენარეები.

ჭარხალი იხდება როგორც ბოსტანში, ისე ყანე-
 ზში და ისმარება გაცი და ზირუტეების სჯმელად.
 ის იყოფება: ძავის სხვა და სხვა ნარი ძირების-
 გამო ბუერ რიგად და ზოგი მთიანი იხრდება დიდი.
 ჩვენ მოვთვლით აქ მარტო ზოგიერთს იმთვანს.
 თითო ჭარხალს სთესვენ ჩვეულებრივ ყანებში შემ-
 დგომ ქერის, ანუ დავის მოწეის; ამ ჭარხალს
 აქვს ტუბილი ძირი, რომელიც შედგება მარცხენ
 მწვანად. ყანის თ ა ღ გ ა მ ი (puna) თითო ჭარ-
 ხალზე უფრო დიდი იხრდება; ამას სთესვენ გასაფე-
 სელში და უკრესად კარგ ნასუქ მიწაზე. სტაფილას
 სმარობენ როგორც სჯმელების სავსეს და ამას
 გარდა მისი წყნი ძირელ კარგია. ზოგიერთ სტაფი-
 ვარის წმელათ, როგორც მაკ ჭიანის ყმწილების
 მოხარხანთ და მუწუბოებისთვის. ყველა ნიარ ჭარ-
 ხლებში არის შაქარი, მაგრამ წითელ ჭარხალში კი
 უფრო ბუერია, ამიტომ ამ ჭარხალს ბუერს სთესვენ
 განსუეთობით კერობაში ჭარხალის შაქარს განსმ-
 დებლად.

* *

ჭარხალი და თაღვაში ეკუთნის ორწლოვან მცე-
 ნარებს. როცა ქუთო, რომ ჭარხალის თესვი მიი-
 ღონ, მასში მოსთირან ჭარხალს და შემოდგომას
 და გასაფესულში ხელახლად დარგვენ. მასინ ეახრდე-
 ბა იგი მალად, აუკვდება და გამოიღებს თესვებს.
 ძირელ ხასხარებლო მცენარე არის ყანის თადგამი,
 ამისგან ამხადებენ, უმეტესად ანჯღამში საუეეთესო
 სეით.

* *

სხვა და სხვა კვარი კომპოსტოს მცენარეებიდან,
 რომლების ფთოლები ისმარება სჯმელათ, უფრო
 შესანიშნავია თავდასკეული კომპოსტო, რომლი-
 დანაც ამხადებენ მუკე კომპოსტოს. გვრეთი კომ-
 პოსტო არის თოთრც და წითელიც. ამოიკე ეკუთ-
 ნის ესრეთ წოდებული სუჭუჭკ კომპოსტო. ეს

ორივე ნარი კომპოსტოები იმით არის მსგავსი, რომ
 შემოდგომასზე შეიკუმშვენ სოდე ფთოლებს
 სხვა სხვის კომპოსტოები ვი არ იხევენ თავს და მუ-
 ლათ მთელი წამთარი გასმლონ. თოვლს ქვეშ.
 რეთები არის: წითელი და მწვანე კომპოსტო. ისინი
 სხს და სლათს სმარობენ სჯმელათ, ჭმარებლ
 როგორც მწვანებს, მუკრედგან ამხადებენ სლათს

* *

სახარგებლო მწვანელებში, სვეთ მასხენიუტე
 გარდა შესანიშნავია არის ღობიები: უბრდ
 ფასილი, ბეჯან (ცურცუ), თითრული ღობია და
 დიდრისი ფახის ღობიები. სასოკადლოთ ყველა ღობი
 ბოლს მცენარეები მარცხენების ისმარება სჯმელით
 მაგრამ რომელიც უფრო ცუდია, ამას საკვებად ს
 რობენ. სამსრეთ კერობაში ძირელ გავრცელებულ
 დიდი ყანის ღობიებია ეს და კარტოილი უ
 თად შედგენენ მუშა სალასი უმთავრესს ხარხოს. ჩვენ
 შიდაც ბუერი და ბუერ ნარი ღობია მოჭევათ, რ
 ლებსაც ნამეტრ მარცხში სმარობენ სჯმელათ. ს
 ზოგადლოთ ყველას, მაგრამ უფრო ყანის დიდობ
 ღობიებს უფრო ბუერი ნიყიერება აქვთ, ვიდრე კარ
 ტოიელს და ჭარხალს და თითქმის მიუყ
 ომსს და სხვა მწვანელებს. აი, ეს არის მ
 სეხი, რომ ღობია ზღობით მოჭევათ.

* *

გვხის (გოვრის) გვარის მცენარეებიდან ჩვენ
 სთესვენ მრავალ გიტრს, გვასებს (გოვრებს), ნ
 ეებს და სახაძირის (საბურმებს). გიტრებს სმარობ
 სჯმელად, ან ნელათ და ან ხადებულს. გვასებს (გო
 ვრებს) ჩვენში თუმც სჯმელათაც სმარობენ, მაგრ
 სხვა ქვესებში კი უფრო მოჭევათ იგი ზირუტეებს
 და უფრო ღობების საკვებად. ზოგიერთი გვას
 იმტლად იხრდება, რომ 80 და 100 ფუნტად
 იწონის. ნესვი მოადის თავისუფლათ, ესე იგი და
 სურავ ადგოვზე მსოლოდ სმარობის თიფელ ქვესებ
 ის არის მრავალ ნარი და ისმარება სჯმელად
 ნელათ.

* *

ძირელ ბუერს მცენარებს სთესვენ მისთვის, რომ
 იმით აქვთ მწვანე და სამიური გეოი და სურია; გვ
 თი მცენარეები არის მაკ. თავსება, კამა, ოსრასუ
 ბოლოვი და სხვები. ამ მცენარებს სმარობენ ან

დათ და ან წამლათ სხვა და სხა ავით შეოფობის
რობ. ერთ ნაირი ოხრასუშია, რომელსაც ველურ
მარსუსს უხსიან, ეს ოხრასუში ძრეულ სავა-
გაია.

სამხარეული მცენარეუმი შესანიშნავნი არიან:
ღებლი ხასი და მღოგვი (*ორშია*). ზილბალი
უფიხის მრავალ წლოვან მცენარეებს; მისი ფესვი-
ღვან და შარკვიდგან ამხადებენ დანაილ ზილბალს
მისთვის წრვილი ფესვები სჯობს სხვილ ფესვებს.
სხვის თავები არიან შედგარი ერთი ერთმანეთზე
დაწოლილი ფურცლებიდან და თვითონ თავს
მისი ჭკვიით ფოხი. ეგრეთვე არიან: ნიორი, რომელ-
საც ხმარობენ სიარდის სავსეად და კანის და ზი-
რუტეების სრეულების წამლათ; თეთრი ხასი, რომ-
ელსაც აქვს ტუბილი გემო და მოდის სამხარეთის
მარეუმი; შარხი, რომლის ძირებს არ ხმარობენ
საჭმელად, არამედ მარტო მისი ფითლებს ხაქმსად.
სხვის მოშენება შეიძლება თესილითაც და გორბო-
ბითაც. მღოგვის თესილისგან ამხადებენ სხელეულ
ხაქმს, რომელსაც ეხსიან გარბინან. ეს მცენარე
არის ორ ნაირი: თეთრი და შავი. თეთრი მღოგვის
მარეულს აქვს ძრეულ მწვეკვი გემო პირდაპირ — მთუ-
რად უხადებენ; შავი მღოგვისი ვაჯალმა რომ ეს უგემო
ბილია, უნდა დაჭონ რამდენიმე ხასია წყლად.
მღოგვის ცილი ძრეულ სხარტეულა წამლათ სო-
ბიერთი ავითმოფობის დროს.

26 ხვევები მცენარეები ზღვანები.
იონჯა.

მცენარეები, რომლებსაც ხმარობენ განსაკუთრებით
ცხენების, რქანის საქონლის და ცხვრების, ხვევებად
ან მინდვრებში და ხანაღვანებში იხრდებიან და ან
დადეგ სიოჯვენ სოღმე და ისე მოჭევიან. ეს მცე-
ნარეუმი უმეტესით ეკუთვინან ზღვანების გვანს. ზა-
ღვანები, როგორც ზევით ვილანარეუმი, — შურების
მცენარეების აწერის დროს, არიან ისეთი მცენარეები,
რომლებსაც აქვთ უგულა და მუსლუბიანი ლერები
და ვიწრო და გრძელი ფოთლები. მცენარის ღერს
და იმ წილს, რომელსაც ვეგვარებუბიანა, ჭვითაველიან
ღერზე თვითონ ვეგვარებ პირდაპირ მცენარით არიან
დაწოლილი მამინ ვა თავი. როტა იყოფა ტოტუბად
რომელსაც ვეგვარებენ ვილან, იმას ჭვით ც ი ც ს

და არ თაველი. სოციერთი ზღვანების თაველები
არიან ზატარები და გვერდის იფრად გრადლი, მტრეთ
თავლებს ჭვით თავები. მტრამ სსოვადლოთ რომ
გსთქვით შეიძლება ვეგვარ მცენარეების თავები გაიფას
ორ რიგად: ცოცხლებით და თაველებით.

რისევი ვეგვარ სხვა და სხვა ხსენს ზღვანების
ადის 2000, რომლებიც თუ კარგათ დავეყრდებ
კანც ძრეულ განმეგვიან ერთმანეთიდან თავიანთი
ავსულებს. იმთ ერთმანეთიდან ვასწავლიან რა-
ხვევრეულიან სავროს მავქეციით უურადლეს ფორ-
მას და ვეგვარების დაწოლილებს. შერს, დიკას, ჭერს
და ეგრეთვე თავსკას, ვახიოს, მელისეულს და ღელუს
ან ძალის კუდას და სხვ. სხვა მცენარეებს, რო-
გორც მავ: ფურხას, ბურხსას, შამს ანუ ძალის
ზღვანს და სხვას აქვთ დაწოლილი ვეგვარები ცოც-
ხესებ. ჩამოთვლილს ხადასებს გრადს, რსოვარიეულიან,
მრავალი არიან სხვა ზღვანები. რომელსაც ვერ
ვილანარეუმი ჭვენ აქ ხსოვადლოდ ვიტყვიით მხო-
ლოდ, რომ ვეგვარ იმ ზღვანებს, რომლებსაც ვი აქვთ
ვეგვარ ზევით მოსესიეული ნიშნის ეხსიან ნამვილ
ზღვანებს, არ ნამვილი ზღვანებისგან ვასწავლიან,
რომლებიც უმეტესად იხრდებიან ჭვითანს და სველს
ადვილებზე და ერთი შესედეით ძლიერ ჭკვანს ნამ-
ვილ ზღვანებს; მაგრამ ისინი იმითი ირჩევიან
ნამვილი ზღვანებიდან, რომ იმით არ აქვთ ზევით
ასრული და მუსლუბიანი ღერები. ამთ ეხსიან მშ-
რეთვე მავუ ზღვანებს. ამისთანა ზღვანები, სხვათა შო-
რის არიან: სხვა ნაირი ჭვითავე ზღვანები, ღელეები
(*ხამისი*), ჭილი, (ვრორის მუ, ბურხულას და
სხვანი. ამგვარი ზღვანები არათუ მარეულები არ
არიან პირუტყვისათვის, არამედ ვიდევეც ავსებენ და
სხვა გარე ზღვანებსაც უვარგვენ დიხსებას. ეს ზღვ-
ანები უგეო ურევიან სთიბებში. არიან ამით გარ-
და ვიდევე ითუი ზღვანები, რომლებიც ავრეთვე ათუ-
რეუნი თივას, თუ გემოურიან, როგორც მავ, შტუ
ხს ანუ მინდვრის ზაფრის ვახიოს, ვეგვარ რბინი
ზღვანები, პიტნა მყუნა და სხვანი. ერთ ნაირს
ჭვითან (*ოცია*), რომელსაც ტყვილ ზღვანს ზღვანს
ეხსიან და რომელიც სიმძლით 3—4 ფურცლის
იხრდება, ხმარობენ მოთაქების, დივანების და სხვა ამ
გვარების სტენს. ნამვილი ზღვანს ზღვანს იხრდუ-
ბა ზღვან ჭვითიან ძირზე და ამისც იმითიან სმა-
რობენ, რისთვისაც ტყვილ ზღვანს ზღვანს.

ბევრ ნაირ სუგეოთს ხვევებ ზღვანებს სთესვენ
სოღმე და ისე მოჭევიან პირუტყვისათვის. თესლის

ამორჩევა არის დიოკადეგული ნადავლის თესვისაზე,
ესე იგი იმსზე, სველიან ის ადვილი, სდაც უნდა და-
თესოთ ზღვანი, თუ შირალი. სათესვ ზღვანებში
პირველი ადვილი უჭირავთ ზეგულა (*მამილიოზია*)
საკვე პაღვანებს. ამგვარ ზღვანებს ეკუთვინან: სხვა
და სხვა ნაირი იხრევი, კოლინდარი, ნტარ იფრი
ზრად (ოხში), სათესვი ბარდა, ოხში ძელის ცურცვა
რომ ივინი უმეტეს ხსარდო (ნოეიერ) ნოეთიერ-
ბებს ღებულომენ ჭვითადგან, და იმითი ძირები და
ხვან, რომლებიც რბინან შემდეგ მოთივინა მიწ-
ში ღებუბან და ძრეულ ასუქებენ ნადავს.

იონჯადგან (*ხავერა*) ვეგვარზე უფრო უზრდოა
და მოხალეიანი არის წითელი ანუ მინდვრის იონჯა,
რომელსაც სამეურნას ეხსიან. ის არის მრავალ წლო-
ვანა მცენარე და იხრდება ვეგვარ სთიბებში და ხა-
ზღვანებში. ამ მცენარეს აქვს ბუკი ნოეიერება და
იმიტომ ეს უოველან, სდაც ვი კარვა ხარობს,
შეადგენს უკმეფოასეულ მეურნეობის საფუძველს.
ეს იხსიარეს როგორც ნელად, ისე გამსმარი და ძრეულ
მარეულებიან პირუტყვისათვის. ვეგვარზე უფრო კარვა
ხარობს იგი, სდაც მოხალეიანი ადვილიან და სდაც მას
ადვილით შეუძლია ვიადგან ივევები იფინილ მიწ-
ში. საუკეთესო ნადავტი მისთვის იქნება იგი, რომე-
ლიც თისოვანი არის და ვირიც ურევი; მაგრამ
ჭვითიან ნადავტედაც, რომელსაც თისაც ურევი
ვი მოხალეს იძლევა, ეს იონჯა, უგეთუ მიწა იქმ
სავილად სველი პირველ წელიწადს იონჯა სრე-
ლებით არ იძლევა მოხალეს, ამიტომ იმს სთესვენ
რომელსაც ერთ წლოვან მცენარესთან ერთად, რომ
პირველს წელს მიწა ტყელად არ მოცდეს! მეორე
მესამე წელიწადებში ის იძლევა საუკეთესო მოხალეს
და ითიბება წელიწადში ორჯელ. თუძცა იონჯა არ
თუ არ ასუსტებს ნადავს, არამედ ვიდევეც აუკეთ-
ესებს, მაგრამ მანაც დათესის წინ კარგათ უნდა მო-
ნდვრის ის ნადავტი, რომელსაც ვი მცენარე უნდა
დათესოს. მისთვის რომ იმან პირველათვე კარ-
გათ ასეთიროს. ჭკემოერეთ იონჯას თესვენ სოღ-
მე იძვე ადვილან, სდაც სთესვენ შემდეგ რამდ-
ენისამე წელიან. ამ უკანასკნელ დროში იონჯის ძვე-
რით დაწვენ მსურვალე მცენარეების თესვ
საჭმელის მარეულებსაც შეეღის და რქესაც,

ჭმეტის ძროსებს. ვერეთი მენარეები არიან, მგ. ზირა, ოსრასუმი, კამა, ღომისპილდა და კარდ-გატყა.

თუთრი იონჯა ირწყვთ თავისი თუთრი ყვეალებით და ყოველ მხრივ გადაქული ფეხებით. ამას სმარობენ მარტო ძროსების და ცხურების სკვებად და სხოჯადით ძირათ სთესვენ. იონჯა ეკუთნის კერძოვად ოფინდარი. თავისი თვისებაებით ეს მენარე გავს სათობის იონჯას, ამას შეუძლია დაჩხეს და იძლიოს სკვები და ასუქის კიდეკან ნიადაგი.

ესპანური (ტუბილი თათრული იონჯა) არის ძირავე წლითანი მენარე და აჭეს გრძელი ფეხებით, ძალი (1-გან 2 ფუტადი) ტრატების ღერო და ჭაფურის მსგავსი წითელი ფერი. (ხაფილის ოჯახის) მკურნეები უნდაქონდეს ამ მენარეს, როგორც ძრეულ ნიჟარებს: მთელს და სხოჯადით საუკეთესო სკვებს მენარეს. მართლმად ეს ძრეულ კარგი სკვებია და რძელა მატებს ძროსებს. ამ მენარის ღეროები არიან რბილი და იმიტომ დგება კარგი თივა. მარტოვლები იმის ძრეულ კარგი სკვებია ოფინდარებს სთავის, ამიტომ რომ სხრდოა სიეთერებათი ამითი სმეველ უფრო ბუკრის ფურცელს მარტოვლებს. მატრამ შეიძლება გო იძენს არ იძლევა, რადგინსც იონჯა და კოლინდარი.

ყელის ტვილი

(თარგმანი რუსულით).

წვეულებრივი მიზეზი ამ სწულებსა ცაცობას, რომელიც წარმოადგება სხვა და სხვა მიზეზებისაგან *): ან ყელის მოკლეობით ცივსა და ნოტიო ჭყრის დროს, ან ცივის სასქელის დაღვეით, როდესაც ტანი შესურბულა; ანუ იყის დასკელებით და ან თივლის ოთახიდან უნებ სიტყვით გამოსვლით;

*) სმირად შეიძინებია, ჩვენ სამწესროდ, რომ მამატური ნაწილი დასალო სასლისა და ნამტყადა იმისი წარად ფეხობა ყელის ტვილით იხილეს. 1868 წელს საფრანგულ ერის გარის უკნის სოფელში მე დაუსწარ მრავალს ავთ-მეთივს ყელის ტვილით; იმისი სულ მოკლეობით და შეიძობით დაიხილეს. მამის ბუკრის სელიდან გამოგლიჯა იმ სწულეამა მართლეთ გლხით დეამამას უკანასკნელი იმისი მოსუკელობის სუკეში.

შენიშნა მთარგმნ.

მაგრამ, ცაცობის გარდა, ყელის ანთუბ შეიძლება წარმოადგეს მტერისა და მავნებლის ორთქლის სმირად შესურბულად. უნდად-ღუბის მიქცევა ამ მიზეზებს უნდა ამისთვის არის საჭირო, რომ იმისი ყოველთვის უჩვენებენ, რა უნდა მოახმაროს ავთ-მეთივს, რომ ექიმობას წარმატება მისცეს. მაკალითად: ყელის სწულეება ცაცობისაგან არის, მამის ავთ-მეთივ ყოველის დონისიბით უნდა გვადლოს, რომ ოფილი იდინოს, ტანი და შეტადე ყელი ცივსა და ნოტიო ჭყრში კარვა თბილად იქონიოს. რესპირაციის, ე. ო. მტერის დროს ზირის სასურის, სმარებაც ძრეულ სასარგებლოა. ყელის სწულეებას *) სხვა და სხვა თვისება აჭეს: მსუბუქის ავთ-მეთივობის დროს იმას მოსდევს მტერი წიწითელი, სიმბივე და მსგულტა უღაპვის დროს.

უფრო საშიშროა სწულეება ყელისა მამის, რომელიც ყელს გამოანდებს დიდი სიწითელი და ძლიერი სიმბივე; ამასთანვე ავთ-მეთივ გრძობის ცივობის მდგომარეობას; ის სახე გაწითლებულია; იმას ანათუ საჭილის მიღება, თათ სუნთქვაც კნებულა. ამ გვარი სწულეება, რომელსაც ჭჭვიან უნდა (ახალი) გამოანდებს ან ურცხ, ან ხელ-ნელა შესდგება ამ სწულეების ზირეკის თვისებადამ. ამ უკანასკნელს შემთხვევაში ის ძალიან საშიშია.

შესაძებ თვისება ყელის ანთობისა აგრეთვე სოჯეურ ურცხ არ გამოანდებს: სასულეში ჩნდება პელი, რომელიც თან-და-თან სქელდება და მკერდება, როგორათაც ტყავი; ის დადღობს სასულეს და ადრინათ კიდევ ავთ-მეთივს. ავთ-მეთივის ამ გვარ წარმოებას მოსდევს, ცივის მდგომარეობის გარდა, ყევის მსგავსი სკველა.

ეს სწულეება არის კრუში (крупн), რომელიც უფრო ემწიკვლებს სდენის და ისე საშიშია, რომ მტერი საშიში იმის შეუძლიან ბოლო მოკლდის ავთ-მეთივს. ბოლოს შეიძლება ანთებამ განიხილოს ზირში და ყელში წულელებს, საიდანაც სდის მურადი და კესლანია ჩირჭი: ამ ავთ-მეთივობისაგან მოსდევს ცი-

*) თუ რომ ყელით ავთ-მეთივს ჭხურს ყელი გამოიხივოს, უნდა დადგეს ზურჯ - მიქცეული იფანჯარსკენ და თვალ წის დაიჭიროს საცხე, ანუ რომ სინათლე ზირდანირ იმას სწულეებს და დააჭიროს ენზე ჩაის კოქის ტარი; ზირი გო ამ დროს უნდა კარვად გაღებული ჭქონდეს.

კუ-ცხელების მდგომარეობა, რომელსაც წვეთისაგან იხილენ (сильная мажорация) (მარტასტის ცივს); უფრო სმირად სდენის ქუთურში. ქუთურშიცვე ჩვენ მოკლე-და-მარტა მამის, როდესაც ის ჩვენ საცნად გავსნება. რაც ავთ-მეთივ ვთვით, იქილამ სხას, თუ რა საჭიროა დონის დიბის მოსმარება თვადან-მეთივლად ყელის ავთ-მეთივობაში. ამისთვის ჩვენ რჩევთ ანის, რომ უურადღებოდ არ დაესტოვოთ თვის მსუბუქი მტრისყოფილად გვადლოს; და თუ მსწრად გამოვლავს ეს სწულეება, რომელსაც მოსდევს ცივსა და რომელსაცდევთ თავის დროს მდგომარეობის-მამის არ იმეძღვება, მამის დაუთმეწილად უნდა მიმართოთ ექიმს. როდესაც გამოანდებს ყელში მსუბუქი ანთება, რომელსაც ცივს არ მოსდევს, მამის ზირეკად იმისთან დონისიბიება უნდა მოსმართოთ რომ კარგანი ყელიც შეაფიცხოთ; ეს ამისთვის არის საჭირო, რომ ანთება შეიჩინდეს გარეთ განთავივს. ამ განმარტებით არის მოკონილი მდგომარეობისაგან ცივის გარშემო დააჭირეს; თქვენ უნდა აიღოთ სმა მისხლი სხელი მდგომარეობა, დასკელობის იმ მშრთ და მეთივობით თირმტო მისხლი მსწრად გვადლოს. თუ გინდათ მოამტეული ძალია მისცოთ იმის მოქმედებას, შეიძლება კიდევაც მოუძტოთ მისხლ სწულეების მარადი, ანუ დაფიქილი სწიხი. მამის გვარად შესაბუღელი მდგომარეობა უნდა გასთხლოთ მამის რით სხე გო, რომ ცივი ძალიან არ გათხლოდეს შეიძევ კარვა სქლად უნდა წაუსოთ ტლირეიდ, რომელიც მთელი კიბისის ხიანჯ უნდა იყოს და კიბისა გადაფარეული უნდა შეიძინოთ კისრისად. მდგომარეობა უნდა ეგონს იძენი სხი, კიდევ კიბისი კარვად არ გაწითლდეს. როდესაც მდგომარეობა მოსმინით, მამის კისერი უნდა ჩამოჭანოთ თივლის ზეთისთვის ყუთით და შეიძევთ ეწინით ყელი თბილად იქონიოს. ამისთვის სასარგებლოა, რომ იფანჯელსე (თავითივე) წაუსოთ სხელი მონი დონისს და კისრისად შეიძინოთ; ამას გარდა ავთ-მეთივს სმირად უნდა გამოვლოთ ყელში თივლით სხასში სადღე, მაგრამ რაც შეიძლეოდეს სიფრისილით, მსუბუქობისაგან ჩავთვინოთ ყელში ეს სხელი და ხელ-ნელა გამოვლოთ სოფე. უნდა დალიოს დიდულა-ფეხლის თივლი ჩი და სასამეულო; სტქელი უნდა იმარტოს უფრო მსუბუქი და რბილი; ფეხში ცხელს ჩანგანის წულეში უნდა ჩაყოთ, შეიძევთ გო კარვად უნდა ავთ-მეთივს, რომ ფეხში არ გაცივოს და ამ მიზეზით ანად და ანად არ გამოვიდეს კარვად.

(შეიძევთ იფანჯა).